

O Birovo e Relaciengo Maşkarethikane

E komentaruria e Republikaqe Moldova k-o duito konkluzia e Komitetosqo konsultativo e Konsilosqo la Evropaqo dikhindoi I Konvencia Kadro vaş i protekcia e nacionalne minorititurenge. (O şartonaj 2005-to berş)

E komentaruria Opral o teksto la duijaqi Opinia e Komitetosqo Konsultativo e Konsilosqo Evropaqo dikhindoi i Konvencia-Kadro vaş i protekcia e nacionalne minorititurenge (O şaronaj 2005-to berş)

Kadala komentaruria si realizime pala o teksto kodolaqi duito Opinia(Konkluzia) (mai dur –Opinia) e Komitetosqi Konsultativo(mai dur-KK) eKonsilosqo e Evropaqo dikhindoi I Konvencia –Kadro vaş I protekcia e nacionalone minorite-turenge adoptisardini k-o 9-to dekembra 2004-to berş, kadia sar phenel o Art.26(I) e Konvencuaqi+kadro thaj I regula 23 la Rezoluciaqi(97) 10 e Komitetosqi e Ministrenqo.

E komentaruria la Opiniaqe baziruinpe pi-l konkluzie le 1-qe ciklo e monotorizaciaqo e Konvenciaqo publikime ande i 1-to Opinia e Komitetosqi Konsultativo andar-o 1-to Tritonaj 2002-to berş thaj respektivo i Rezolucia e Komitetosqi e Ministrenqo andar-o 15 januara 2003-to berş. O teksto la akanutniaqi Rezolucia anderiarrel e konstatacie thaj rekomandacie formuliruime and-o kadro le duitosqo ciklo la monotoriziciaqo dikhindoi e implementacia la Konvenciaqi-kadro and-i republika Moldova astarindoi i perioda e berşenge 2003(I 2-to epaş) – o 2004-to

Analizindoi i situacia anda-i amari republika o Komiteto Konsultativo sikavdia jekh seria momenturenge positive, save phenen qe i Moldova lipardia jekh lacherimos konstruktivo di-khindoi e implementacia la Konvenciaqi-Kadro and-o kasqo resipen/rezultato/kontrolilpe o ekilibro e relacienge maşkaretnikane.And-o moldovanikano khethanipen simcolpe i atmosfera la toleranciaqi maşkaretnikani thaj le respektosqi maş-karzenutno.

O teksto ee duitaqe Opinia sas tradini oficialno e reprezen-taturenge la Republikaqe Moldova ande-i perioda save pelea ekspre kana sas o alosarimos e Parlamentosqo eThemesqo. Kadia sar phenelpe and-o art. 60 la Konstituciaqo e Republikaqo Moldova o Parlamento si „o opralutno organo la selaqe(populaciaqe) e Republikaqe Moldova thaj i jekhutni zor Juridikani e themesqi,,. Andar e iniciativa e Prezidentosqe Vladimir Voronin i maşkarthemutni monitorizacia e alosardimatenge Parlamentosqe efektuisardinepe kotar i misia le opralbusutimatenge somkherdi anda-i

Delegacia KPKE, OSKE, Parlamento Evroputno thaj i Direkcia vaş e institucie demokratikane thaj e hakaienge e manuşesqe e OSKE.

But and-al kandidaturia thaj deputaturia chitime pi-l liste(patrina) e politikane partidurenge kai kamen te (traden) konducin o Parlamento, sas reprezentanturia e nacionalone minoritaturenge. Kadava fakto sikavel o barabarripen e hakaienge e themutnurenge indiferento pesqa originator etnikani. Inklusivime thaj i participacia anda-i viaca politikani e Themesqi. And-o kadava fialo (adachande) o alosarimos e nevesqo Parlamento anda-l deputaturia kai kheren rig anda-l nacionalne minoriteturia si ginde(konsiderime) jekh anda-l posibiliteturia dine e minoritaturenge te len aktivo participacia andi i politikani, kulturalikani thaj scialo-ekonomikani viaca, themesqe trampe. E influencia opral e decizienge line save determinisarel lenge interesuria thaj si kadia sar mangen e rekomendacie e KS. (Dikh e p.p.23, 140 e Opiniaqe)

E interesuria e reprezentaturenge le nacionalone minoritaturenge sas line and-i konsideracia kana sas printome e alosarimasqo lilora and-i duj chiba: e statusqi thaj rusikani.

O tradimos e alosarimasqo e rezultaturia e voturenge pesqo prinziarimos kotar o maşkarthemutno khethanipen sar demokratikane thaj save and-o generalo save korespundin le stan-sarurenge thaj le normenge e Konsilosqe Evropaqo ai OSKE si jekh şukar afirmaciaqe i Moldova zeal orta p-o drom le buhliarimasqo thaj la konsideraciaqo e demokraciaqi. Kadava kurso si jekh opralutno thaj strategikano prioriteto amare statusqo.

I orientacia e themesqi karing e evroputnikani integracia si stipulime and-e i **DEKLARACIA DIKHINDOI O POLITIKANO PARTENERIPEN AND-O ANAV E OBIJEKTIVURENGE/resurenge/LA INTEGRACIAQE EVROPUTNIKANI**,,- o jekto Documento, savo sas adoptisardo e Parlamentostar (savore deputaturia votisardine sar jekg manuş) k-o 24 Tritonai 2005-to berş).

And-e I Deklaracia si formuliruime(dine) e trebaimata save determinisaren o zamavipen palutno la republikaqo Moldova:

- *I asiguracia (o ristiarimos) konsekveto thaj ireversiblo le kursosqi karing e Evroputnikani Integracia.*
- *O rodimos le soluciaqi paciasli thaj demokratikani e konfliktosqi anda-i Transnistria,*
- *I buki yurali e deokratikane institucienge.*
- *I garancia le hakaienge e nacionalone minoritaturenge.*

O dokumento sa kadia determinisarel e bazutne direkcie e partenerimasqe politikano jekh anda lende si orientiruime karing i realizacia e zoraqi politikani khethani dikhindoi o buhliarimos thaj I konsolidacia le rolosqi la chibaqe e statusqi, sar chib la selaqi majoritaro. Thaj sa kadia o zamavipen pi-i baza e stan-dardurenge evroputnikane e chibenqe i kulturenge savorrenge nacionalone minoritaturenge, save train an-i Republika Moldova. And-i kadia chand(fialo) pale si konfirmime i tendencia la Republikaqi Moldova karing le maşkarthemutne standarduria, sar missal i Bazutni Konvencia vaş o brakhipen e nacionalne minoritaturenge.

Sar liparel o KS, jekh phuchimos savo nai les solucia inqe an-di Republika Moldova si o **konflikto anda-i Transnistria**, savo thaj mai dur si les bari importance kodolestar qe von azbal kesave importante dikhimata la viacaqe savorren manuşenge

kai train an-i Moldova-sar si: i kolaboracia maŝkarthemutni, o stabiliteto. o integriteto teritorioalo thaj o suverinimos e statuso,(dikh e p.p.8-12 e Opiniaqe).

I Republika Moldova si gata pale te-ncepol e negociacie pi-i reglementacia e konfliktoŝo anda-i transnistria so sa kadia si reflektime an-i „Deklaracia,, kai jekh anda-l prioritetruria e *partenerimasqo politikano si prinziardo numa e khethane zoria politikane thaj diplomatikane, thaj sa kadia e iniciative le themutnenge, orietime karing I solucia pachvali, bi marimasqi ekonfliktosqo anda-i transnistria* . Sar phenel i Deklaracia i reglementacia politikani kadalesqe phuchimos trebul te kerelpe pi-i baza la Konstituciaqi e themesqi thaj le normenge e (hakaienge manuŝikane) e hakaiesqo maŝkarselikano and-ik than e OSKE, Uniasa Evroputnikani, Rumuniasa, Rusiasa, UTA thaj Ukrainasa thaj te predikhel i sigutni demokratizacia e regionosqo Transnistria.

O seripen i Themesqo si gat ate adoptisarel o Zakuno e automiaqo e regionosqi Transnistria kai si kotor anda-i Republika Moldova, buki kai sas (deklariruime) phendini le

Prezidentostar Vladimir Voronin kana maladinepe le somdasnenca e delegaciaqi la Komisiqi e KPKE pi-i monitorizacia, Josette Deurieu thaj Andre Quaquestadom, save kherde jekh vizita butiaqe an-i Moldova (o 16-18 februara o 2006 –to berŝ).

I realizacia praktiqo , realo kadale iniciativurenge kam den voia te buhliarel o geografikano umal/arealo e aplikaciaqo la konvenciaqi-kadro gi e rezionoste la Transnistriaqo, kai pala-i Opinia e KS, i monitorizacia la Konvenciaqi-kadro an-i kadaia situacia achel te avel jekh baro thaj pharo phucimos/problema, thaj sa kadia, kam del voia te thon an-i aplikacia e mekanizmuria politikane thaj civilo influencaqe le resosa kas te realizisarel e rekomendacie e KS pi-i kadaia problema(dikh e p.p.9, 156,157 e opiniaqe).

O kurso la Moldaviaqo karing e andrutni integracia si les sar baza e molimata thaj e principuria la integraciaqe evroputni and-o humanitaro umal/sfera: o jekhipe kotar i diversiteta, o opreinkheripen la diversitetaqo kulturalo, lingvistikani (religikani)devlikani thaj spiritualo sar o barvalimos/mandin evroputno so araklia maniaripen/reflekcia and-o **Plano e akcienge,,I REPUBLIKA MOLDOVA –I EVROPUTNI UNIA.** O kasavo/kadava plano si kherdo pi dui berŝa thaj si jekh paso importante p-o drom la kooperaciaqo ekonomikani, politikani thaj juridikani thaj e parteneripnasqo la Moldaviaqe e khethanimasa evroputno k-o 22 februara and-o foro Brukselo and-o kadro e 7-tosqo khidimos e Konsilosqo pi-i kolaboracia la Republikaqo Moldova – i Unia Evroputni liea than a hramosaripen e rekomendacieng pi-i aplikacia ande i praksa e Planosqe e akcienge „RM—EU,, Anda-i rig la Republikaqi Moldova telehramosardia o dokumento o jekto Ministro Vasile Tarlev.

O telekomparimento,,E hakaia thaj i bayutne vestimata/slobode e manuŝesqe,, e kompartimentosqe 2.1 „O politikano dialogo thaj e reforme,, anderiarel e avutnee dutia:

- o ristiarimos e hakaienge manuŝikane e zenenge save lien kotor and-al nacionalne minoriteturia, (p.4 ando Planosqo);

- I adekvatoni reakcia e konkluziende le strukturenge respective thaj e eksperturenge le Konsilosqo Evropaqo pala o respekto/patiiv la Republikaqo

Moldova- karing/angla-i i Bazutni *Konvencia vaş o brakhipen e nacionalone minoritaturenge*; i elaboracia thaj i implementacia e dokumenturenge thaj I garancia ehakaienge e nacionalone minoritaturenge sa kadia sar sikaven e evroputne standarduria(dikh o p.4 e Planosqo).

O plano anderiarrel sa kadia thaj o kompartimento 2.2 „I kooperacia vaş i solucia p-o drom la pachiaqo le konfliktosqi anda-i Transnistria,, savo del prepozicie lache thaj şukar p-o kadava phuchimos. (dikh o p.16 e Planosqi)

I Republika Moldova elaborisardia thaj aprobisardia o Programa nacionalo/selikano pi-I implementacia e Planosqi e akcienqi „I REPUBLIKA MOLDOVA-I EVROPUTNI UNIA,, and-e savo mai hurdikanes si reflektime e akcie save kam lel i republika vaş i asiguracia le hakaienge e nacionalone minoritaturenge

Kaste implinolpe o Dekreto le Prezidentosqo la Republikaqo Moldova o gin 2044-111 andar o 15-to oktobra 2004-to berş dikhindoi o Berş le khethanimatenge thanutne anda-i Republika Moldova (2005) sas kherdo **O PROGRAMA SELIKANO E ZAMAVIPNASQO LE GAVESQI PE-I PERIODA 2005-2015 berşa-,,O GAV MOLDOVANIKANO,,**

Nikherindoi konto qe si baro o ververimos etnikano la populaciaqo gavenge anda-i Moldova, qe si but gava kaj train /kompaktno/ and-ik than ukraineia/ukraincuria, gagauzuria, bulgaruria, roma, e reprezentanturia avere nacionalone minoritaturenge sa thaj o traio khethanes e reprezentaturenge la etniaqo majoritaro thaj e nacionalone minoritaturenge. O Departamento/Birovo e Relacienge Maşkaretnikane elaborisardia jekh seria prepozicienge praktikone vaş i realizacia e Programosqi. E prepozicie vizuin i sfera armonizaciaqi le relacienge maşkaretnikane, konservacia le ververipnasqe etnokulturalikano, o kheripe buki la chibaqe e themesqi thaje nacionalone minoritaturenge, astarel i monitorizacia e Zakonosqi „Andar e hakaia e zenenge e nacionalone minoritaturenge thaj o statuso pesqe/penge organizacienge, i promovacia e Konzeptosqi la Politikaqo selikani i Republikaqi Moldova and-il gava, o aziutimos pa-i buki e centrurenge lingvistikane kai sikaven i chib e themesqi e resto populacia e gavenge, anderiarrel aver akcie save korespundin e rekomendacienge e KS (dikh e p.p.55 ,97,101,,107,108,119,124, e Opiniaqe)

Andi-i lesqi Opinia o Komiteto Sfatosku liparel jekh progreso an-e i solucia e prlematenge phandine **la integraciatatar e Rromenge** an-i struktura e societatosqo moldovanikano. Vi amen, naime sa kodoia opinia sar siles le KS qe i Decizia e Governosqi,,Dikhindoi nesave akcie e aziutimasqe le romen anda-i Moldova(o gin 131, o 16-to februara 2001-to berş) ni andia rezultaturia bare thaj şukar(dikh o p.45 e Opiniaqo). I Decizia sas i 1-to etapa and-e i organizacia e sistemasqo le themesqo opreinkeripen le Romenge(o minoriteto romano), stimulisardia o dikhipen/atencia anda-i rig e organurenge publikane centralone thaj lokalo/thanutne karing e pharimata socialone-ekonomikane kai silen akanak le romen, mamui odova e problemuria la diskriminiciaqi karing i solucia ephuchimatenge p-o lachiarimos le kondicienge le traio. Le servisosqe sastipnasqo t.a. butia so si hramosarde hurdikanes and-o duito Raporto le Statosqo la Republikaqo Moldova(Maio 2004-to berş).

Barilia but o aktiviteto le reprezentaturenge e minoritetatosqo rimano and-o fremo/umal la realizaciaqi e hakaiesqi te kheren pesqe organizacie socialone. K-o jekhto januara 2005 to berş, paş o Birovo e Relacienge Maşkaretnikane sas

akreditome 10 romane etnokulturalikane organizacie save silen republikano Statuso thaj si somdasne e Konsilosqe Koordonatori e etnokulturalikane organizaciengje. O Governo la Republikaqo Moldova del love vaş jekh seria proiekturenge save lacharen, buhliaren e drama, cirden gazo and-el khera le romenge and-el gava kai von train, kherenlengje elektrofikacia t.a.kola.

Si kherdi i elaboracia le proiektosqi „O programa e akciengje vaş o opreinkeripen le Romenge and-e i Republika Moldova pe-i Perioda le berşenge 2005-2010. Kaste thol an-i aplikacia o dokumento kai si pe ciaci zor o gin 131 kotar o 16 februara o 2001-to berş, savo and-o avutnipen paşutno kam avel andino la stiriate le organizaciengje publikane centralone thai lokalo/thanutne e serupnasqo e themesqo thaj sa e organizaciengje etnokulturalikane e romenge. E organuria centralone thaj lokalo e statusqe Moldova si gata te ingerel mai dur e interakcia e Konsilosqi e Evropaqo vaş i realizacia e rekomendaciengje e KS save thon and-o reliefo e problemuria le romenge anda-i Moldova.

I legislacia e republikaqi predikhel godorvalimos vaş i manifestacia la **diskriminaciaqi**, inklusivime thaj anda-i rig la policiaqi karing e themutne, bi te lelpen an-i konsideracia i nacia/etnia lengje/ri. Vi o KS liparel but sure/kazusuria kana si manifestime o biamalipe thaj akcie diskriminaciaqi karing/mamuj e reprezentaturia verver grupurenge etnikane and-o partikularo mamui e zene kai si Rom, kadaia informacia avilea andar hainga uzal-raipnasqe. Linindoi and-i konsideracia e konstatacie thaj e rekomendacie e KS (dikh e p.p. 68-73 e Opiniaqe), o Ministerio e trampenge Andrutne la Republikaqo Moldova del kadia informacia: jekh direkcia (and-al but) e aktivitetosqo le organurenge e trampenge andrutne si o respekto e hakaiengje manuşikane thai e principurenge e barabaripnasqe anglal i Kris/legia savorre themutnurengee, indiferento/avridoles and-o so etnia si von (thaj kheren kotor).

Pala-l komentaturia e Ministrosqe e trampenge andrutne and-il berşa 2003-2004, khethanes/and-ik than e Centrosa e Manuşikane Hakaiengo anda-i Moldova, e programosa UNICEF, maşkarthemutne eksperturenca e Konsilosqe Evropaqo, avere organizaciencia (and-o kasavo gin si thai Biraikane organizacie sas organizime jekh ciklo seminarurenge pi-l phuchimata „O respekto le hakaiengje e manuşesqe”, „I policiaqi etika”, „O laviaripen/aplikacia e Kodosqi la policiaqi etika” p-i aplikacia la Konvenciaqi kontral/mamui e torture i aver fialuria akharimasqe thai punia bimilaqe bimanuşikane ale uşteaven an-il pire o dignimos; si aplikime aver forma e vazdipnasqe la kalificiaqi /profesionalizmosqi e sombutikernenge le organurenge e trampenge andrutne and-o umal/fremo le hakaiengje manuşikane.

And-o kadava momento/akanutno i Republika Moldova gatisarel o Raporto pi-i implementacia la Konvenciaqi maşkarthemutni andar i eliminacia savorre formenge la diskriminaciaqi rasialo, savo kam avel prezentime e Komitetosqo ONU pi-i Eliminacia la discriminaciaqi rasialo. La elaboraciate kadale tekstosqe e Raportosqo andine pesqe i kontribucia e reprezentanturia e organizaciengje etnokulturalikone e nacionalone minoriteturenge anda-i Republika Moldova.

And-o kadro la Politikaqi e **perutnipnasqi**, promovime la Evropatar unime, buki ka korespondil e bazutne principurenge la Konvenciaqi –Kadro, i Moldova kherel kolaboracia e themenca save si tema-dija/patria historikane e nacionalone

minoriteturenge and-o fremo/umal e sikaipnasqo, la kulturaqi, mass-mediaqe t.k.m.d. Kadala relacie si reglamentiruime e Kontraktarendar bazutne andar o amalipern thaj i kolaboracia e programarendar maşkardepartamentale thaj malkarraikane kontraktarendar.

Linindoi and-o dikhipen e rekomendacie e KS (dikh e p.p 22,52,89,92,100 e Opiniaqe) vaş ociajlipen e trebaimatenge socialone-kulturalikane e minoritetosqo ukrainitko/ukrainikano. I Moldova kam ingerel mai dur e interakcia la Ukrainasa le resosa te phandel and-ik than e zora le duie themenge p-o opreinkeripen la selaqe ukrainikani e republikaqi.

Bariol e kolaboracia transfrontaliero thai e konsolidacia/zoriaripen e relaciengne le gavenca thai e regionenca kai si pale/paşal i granica la Ukrainasa.

Kadia, and-o bers o 2004 sas realisardini i Programa e akciengne p-i konsolidacia la kolaboraciaqi transfrontaliero maşkar I Republika Moldova ai Ukraina ande i sfera la ekonomiaqi, relaciengne maşkaretnikane, kulturaqi, sikaimasqi servisosqo vamalo/granciaqo t.a.

Agorisardia o duito(2002-2004 berşa) Programo la kolaboraciaqo e Departamentosqi e relaciengne maşkaretnikane la Administracia Themesqi andar-o regiono ODESA and-o umal e opreinkheripnasqo e nacionalone minoriteturenge.

And-o Berş 2005-to sas iniciime e negociacie te kherelpe jekh Akordo/Phandimos maşkar o Governo la Republikaqo Moldova thaj o Kabineto/Birovo e Ministrenqo la Ukrainaqe vaş i kolaboracia i o opreinkheripen e hakaiengne e zenenge, kai kheren kotor and-al nacionalone minoriteturia.

Tas te avel ma efficient o opreinkeripen e hakaiengne lingvistikane thaj kulturikane le *etnikurenge latvikane(save si jekh minoriteto nacionalo tikno)* sa thaj e bulgarurenge (save train khetanes mai but and-o 2004-to berş o Departamento e Relaciengne Maşkaretnikane phandavdia/telehramosardia e maşkardepartamentalone Programuria la kolaboraciaqe e saranesa Departamento la Republikaqo Latvia thaj e la Agenciasa p-il trampe e bulgarurenge pala-i granica.

Kadala oprutne akcie kam den voia mai bariasa intensiteta te thon an-I praktika/praksa o potencialo e kolaboraciaqo maşkardepartamentalalo thaj e rekomendaciengne e Komitetosqo Sfatosku dikhindoi e verver nacionalone minoriteturia.

Sar liparel o KS ani-i Republika Moldova zi avdes nai agordinisardi I procedura la registraciaqi e kultosqi islamo. Inqe ni dine than vaş I horahoni limorlin (dikh e p.p. 78,82 la opiniaqe).

E organuria e zoriaqe ekzekutivo kam len and-o dikhipen e rekomendacie e KS (dikh e p.p.81,84 la Opiniaqe) kana ka maven vaş I dita var thodine and-I diskucia/vakiaripen.

O KS liparel i politizacia save naila justifikacia, e idée anglal Konceptusarde, e anglokrisimata thai stereotipuria and-il relacie maşkar e nacionalone minoriteturia thai i etnia majoritaro **kai si but bavande and-il hainga mass-mediaqe**, kana hramosaren andar e maşkarsyelikane relacie thaj decizie themesqe importance (dikh e p.p. 66, 67 la opiniaqe).

I legislacia p-i zor la Republikaqi Moldova predikhel godorvalipen le haingenge mass-media anda-i instigacia/ambliaripen e biamalipnasqi maşkarselikani, vi ni del

permiso/voia e autoriteturenge la republikaço Moldovba te determinisarel o kurspo/o drom politikano la mass-mediaço. And-o proceso le buhliarimasço la mass-mediaço kai hramol pi-l ciałe e nacionalone minoriteturenge si ai nesave positive pharuvimata.

Madikh so na savorre problemuria sas solucionime, and-o partikularo, e interesuria le ukrainianurenge thaj e grupurenge etnikane kai si hanci(tikne e ginesa) kadaia nai o bahtagor/rezultato manaipnasço le kamipnasço politikano, ta si kondicionime e pharimatencar phangle e sikaimastar e jurnalisrurenge e saiutnimatenca ekonomikane e statusqe. I analiza hurdikanes e rekomendacieng e Komitetosqe Sfatosku (p-o artikulo 9-to la Konvenciaço –Kadro (dikh e p.p.89,92 la Opiniaqe) paralelo avere organizaciencia kerella o Konsilo Koordonatori Kanutno-Dikhipnasço anda-i Republika Moldova (o res- i adoptacia adekvatone akcieng e)

I Republika Moldova si prinziardi e KS vaş i opralutno nota e modifikacieng e pozitivu thaj e thendencie ande i politika lingvistikani, ande i sfera le uzosqi e chibenge ee nacionalone minoriteturenge and-o sistemo e sikaipnasço and-il chiba e nacionalone minoriteturenge and-o proceso la edukaciaço maşkar kulturikani. Sa thaj jekh seria observacieng e, konkluzieng e, rekomendacieng e phendine ande-i Opinia (dikh e art. 10,12,14 anda-i Konvencia-Kadro) si prea ceace thaj akanutne and-il kondicie la Republikaçe Moldova.

I unia (o phandimos) la Republikaçi le procesoste anda-i Bolonia kam del bari kontribucia kas te thonpe andi praktika mai sigo e akcie ai e rekomendacie e KS anda-i **sfera sikaipnasçi** (dikh o kompartimento 3 p.163 e opiniaço). I Moldova primisardia oficialo akharipe te liel kotor la konferencie le e ministrurenge le sikaipnasçe le themenge evroputne sai kam liel than and-o majo a.b. and-o norvegikano foro Bergen (Norvegia) La Konferencie kam zean anda-i Moldova o Ministro thaj o Viceministro le Sikavipnasço, o reprezentanto le rektorurenge katar i Moldova thaj jekh reprezentanto le studenturenge, kam dikhelpe i perspektiva la uniaçi k-o Boloniaço Proceso. Kadaia buti kamdel voia te kerel o selikano sistema sikavipnasço opralutno sar mangel e standar-duria evroputnikane, kam vazdel o savimos e sistemosço selikano e sikavipnasço, kam konzarel specialisturia/maistoria and-i verver umala.

And-o 2004-to berş and-o kadro e programosço „SALT,, kherdi pala-i iniciativa e themesqi prezidento, 468 şkole sas unime e sundalosço sistema „INTERNET,, zi le agoreste e berşesço 2005-to kadale sistemoste kamaven unime/phangle kokaver 1151 institucie sikavipnasçe. O programa predikhel i aplikacia e tehnologieng e informacionalone thaj komunikacieng e and-o sistemo e sikaipnasço zi kai i universiteta savore etapurenge i modernizacia esistemosqi e sikaimasqi i promovacia e tehnologieng e sikaipnasçe, save but kam kheren vaş i modernizacia thaj o lachjaripen e sistemosqi e sikaipnasço sathaj i vaş e nacionalone minoriteturenge.

And-o kompartimento 2.7,, E kontrakturia maşkarmanuşikane, (dikh e p.p.75,76,77) e Planosço e akcieng e lipardo mai opre „I REPUBLIKA MOLDOVA—I EVROPUTNI UNIA,, sa thaj o Programa selikano vaş lesqi implementacia andre-arel jekh seria konkretno akcienci p-o maşkarzenutno aktivitetu and-o umal humanitaro: i intensifikacia la kolaboraciaçi and-o proceso le sikaimasço thaj la butiaço e ternimatenca, i stimulacia e sikaimasqi polikulturalikani, o sikliaripen e formeng e alternative e edukaciaçe/sar missal-o Programa YOUTH, i kooperacia

and-o fremo la kulturaqo/ o buhliarimos leduievakiaripnasqo maşkar-kulturalikano; o opreinkheripen la diversitataqe kulturalikani/kam aziutil i mass-media. Kadala akcie lache and-e umala save sas ginde mai opre angli del/respunzil e rekomendacienge e KS pala-i sfera le sikaipnasqi vaş e nacionalone minoriteturia thai del patijv and-o bahtago la promovaciaqo bahtali an-i Moldova e rekomendacienge la Konvenciaqi Kadro.

Vaş i solucia kadale bazutne problemurenge la integraciaqe and-ik uniko/jekhutno evroputno khethanipen e themenge autoriteturia/ztoria anda-i Moldova studiin/sikjon thai len i eksperienca sar den andre an-i Unia Evroputni e neve somdasne kadala uniaqe. Biş reprezentanturia ververe biraikane strukturrenge le Republikaqe LATVIA/grupa eksperturenge avile and-ik vizita butiaqi amende an-i Moldova (29-31 Tritonaj k.b.). O res la vizitaqo o buhliarimos le interakcienge pi-i problematika la integraciaqi evroputni.

And-o kadro-fremo la vizitaqi line than jekh seria malavimatenge dujpaşavrutne kai kherdia participacia o reprezentanto e Centrosqo Latvikano vaş o sikliaripen e themesqi chibaqeri; and-o Birovo vaş e Mşkarselikane Relacienge, o Selikano Centro vaş i Terminologia, o Ministerio e Sikaipnasqo, o Instituto la Chibaqe la Akademiaqo Zanglimatenge anda-i Moldova vazdeape i problema e **themesqi chibaqeri** - gelia mai but i discusia trual i elaboracia i themesqi politika and-o umal e sikliarimasqi e themesqo chibaqi o zamavipen la bazaqo juridikani i selekcia le kriterienge vaş i determinacia le gradosqi sar zeanelpe i chib e themesqi t.a. I aplikacia le eksperiencaqi la Republikaqi Latvia kam del voia e akcienge vaş o lacharimos la situaciaqo etnolingvistikani and-i Moldova, i elaboracia e themesqo Plano e sikaipnasqo e themesqo chibaqi le nacionalone minoriteturandar, kadia sar phenen thaj sikaven e rekomendacie e Komitetosqe Sfatosku (dikh e p.p.123,124,163 la Opiniaqo).

Le zamavimaste le rezultaturenge and-o umal le funkcienge e themesqe chibaqi. Kam aziutil e bahtagora e *pilotosqe* monitoringo etnolingvistikano pi-i problema ee dujelingvismosqe moldovanikano-rusikano thaj rusikano-moldovanikano(moldavitko) kherdino kadia sar liape i decizia le khidimaste khetano la Komisiaqi pi-l manuşikane hakaia thaj e nacionalone minoriteturia e Parlamentosqe la Republikaqo Moldova la Kolegiaqi e Birovosqi e Relacienge Maşkarselikane i le Seripnasqo e Konsilosqo Koordinatori le organizacienge etno-kulturalikane (CDO-6 o gin 278 andar-o o 27 zuli 2004-to berş). E rezultaturia e monitoringosqe sikaven şukar na numai jekh reprezentativo panorama –vi thaj zorale thendencie kai si akanak an-i Moldova. Thaj kadala konkluzie aştin te aven aplikime and-o lacjiarimos le aktivitetosqo le organurenge la zoriaqi ekzekutivo, le institucienge e sikliaripnasqe, avere institucienge an-i Republika Moldova and-o Konteksto e observacienge e rekomendacienge liparde/mothovdine e Komitetostar Sfatosku si trebutno liparipnasqo qe o KS sikavel hatiaripen e procesurenge etnolingvistikane, socialone-ekonomikane thaj politikane an-i Moldova (ande-i perioda kadaia) kai sile bari influencia opral la situaciaqi e nacionalone minoriteturenge.

Vi anda-i kadaia vaht e konstatacie agorutne thaj e rekomendacie mothodine and-o Kompartimento/III-to la Opiniaqo (dikh e p.p.156-163 si line sar baza vaş e

organizacia la promovaciaqi mai angli la Konvenciaqi-Kadro e organurendar oficialone la Republikaqe Moldova.

Le rekomendaciende andar-o kompartimento I thaj II e Opiniaqe e KS, e organuria oficialone publikane anda-i Republika Moldova kam mai len akcie save inklen and-al rekomendacie khidine and-o punkto 163 la Opiniaqo. Kadia sar phenelpe mai tele:

- i eliminacia le nanaimatenge kai si and-i ekzekucia e zakonosqo dikhindoi e hakaia e zenenge kai si kotor and-al nacionalone minoriteturia thaj i o statuso penge/pesqe organizacienge, avere akturenge juridikane kai mothoven and-al hakaia e nacionalone/selikane minorititurenge sar and-o centro kadia thaj pi-l thana;

- i prevencia la diskriminaciaqi, i propaganda la opiniaqi la toleranciaqi maškarselikani i le dujevajaripnasqo maškarkulturikano, i organizacia e monitoringosqo e zakonurenge and-o kasavo umal, o vazdipen le nivelosqo e somzepnimasqo maškarakal e sombutiarne e organurenge e trampenge andrutne thaj mass-mediaqe;

- o uzo godiardo e chibenge e nacionalone minorititurenge (ukrainicko, rusikanisqo, gagauzisqo, bulgarisqo, thaj aver anda-l institucie le sikliarimasqe and-i mass-media and-il relatie le organurenca e seripnasqe;

- i solucia e ohuchimatenge, phangle le vadipnastar e savimosqo e zenenge kai si kotor and-al nacionalone minoriteturia andredindoi o savimos e sikliarimasqo lenge e themesqi chibaqe, i elaboracia le lilenge/pustikenge e sikliarimasqe pi-l chiba e nacionalone minorititurenge, i edukacia multikulturalikani;

- o buhliarimos la participaciaqe nacionalone minorititurenge, inklusivime e grupuria etnikane tikne le gineste, and-o tradipen e trampenge socialone thaj themesqe;

- i solucia le problemenge le minoritetosqo Romano and-il umala ekonomiaqe thaj e sikaipnasqe, sar e organurendar e seripnasqe centralo sathaj e autoritaturendar thanutne/lokalo.

O koordinatori le procesocqo la implementaciaqo e Konvenciaqi-kadro and-ovaht e duitosqe ciklo le monitotingosqo (kadia sar sas anda-i perioda di mai anglal) si (sar mai sas) o Departamento e Relacienge Maškarthemutne sar organo zoraqe ekzekutivo savo si godorvalo/responsiblo vaş ee themesqi politika and-e i sfera e relacienge maškarselikane. O Departamento cirdel ande-i kadaia buki e organuria la zoriaqe ekzekutivo, e organuria thanutni e seripnasqe, e BRO (Biraikane organizacie) e nacionalone minorititurenge, aver themenge thaj socialone institucie.

Vaş o res la familiarizaciaqo la opiniaqe publikoni kadalasa konkluzia kadia sar sikaven e rekomendacie e KS, dikh o p. 5 e Opiniaqo) thaj te mothoven i transparenca ai o aksesibiliteto e procesocqo la implementaciaqo la Konvenciaqi-Kadrosa kerdine e avutne butia:

- o teksto ka opiniaqi sas irimime/rinchibiardo pi-l chiba e themesqi thaj rusikani;

- k-o 20 januara 2005-to berş i opinia sas publikimeand-o zurnalo/gazeta „Nezavisimaia

Gazeta” o fondatori lesqo si o Governo la Republikaqo Moldova;

- k-o 19 februara 2005-to ber- sas kherdini jekh meseli truiani, „i Konvencia-kadro vaş o

brakhipen e nacionalone minoritaturenge” i duito Konkluzia pi-i Moldova e KS e Konsilosqo Evropaqo”, kai line participacia e reprezentanturia e organurenge centralone thai thanutne oficialone, la GAGUZIAQI-ERI, le distriktoşq Taraklia, e lideruria e organizacienge etnokulturalikane e minoritaturenge selikane, i mass-media;

- o teksto sas tradino e orgarenge thanutnedepartamentale thaj centralone la zoriaqe e Republikaqi Moldova, save bichalde penge opinia pal-al konkluzie e rekomendacie e KS

and-il umala la kulturaqe, sikliarimasqe, mass-mediaqe, pala-i situacia e Romenge thaj avere ohuchimata save silen tangenca e hakaienca e nacionalone e minoritaturenge anda-i Moldova.

E organuria la zoriaqe anda-i Moldova mothovel o intereso and-e i promovacia mai dur la kolaboraciaqi, e interakcie e KS (inklusivime o opreinkheripen financiero) ande-i organizacia e aktivitaturenge konkretikone le resosa aplikaciaqe an-i praktika la duijaqe opinia thaj e rekomendacienge laqe thai ekspre/anume: (sar phenelpe kadia mai tele)

- i organizacia jekh seriaqo ciklo seminarurenge methodikane thai sikliarne pi-l regionuria and-al nacionalone minoritaturenge kai train mai but khethanes;

- i applikacia le tekstosqi la dijaqi Opinia pi-l avutne chiba: ukrainicqo, rusicqo, gagauzicqo, bulgaritico thai Romanes;

- jekh seminaro maşkarselikano republikano and-o foro Kişinau kai kam lien kotor e reprezentanturia e Komitetosqo Sfatosku e Konsilosqo Evropaqo e organurenge oficialone centralikone thai thanutne;

- jekh ciklo seminarurenge pi-l problemuria formisaripnasqe e duhosqe toleranciaqo an-i mass-media pi-l bazutne principuria e sikliaripnasqo multikulturalikano, I konsolidacia/o zoriaripen e civilosqe societato/khethanipen;

- jekh vaş ajiutoriu thaj konsultacie thaj love vaş i solucia e phuchimatenge e Romenge anda-i Republika Moldova.

Opreinkheripen e Komitetostar Sfatosku e akcienge liparde mai opre kam anelpesqe-i kontribucia k-olachiaripe e sistemasqe e chjalipnasqe e interesurenge sociakone-kulturalikone e minoritaturenge nacionalone k-o vazdipe la eficiencaqi e apliaciaqe la legislaciaqi pi-i zor selikani thaj maşkarthemutni, la Konvenciaqi-kadro ovaş i protekcia e nacionalone minoritaturenge anda-i Republika Moldova.